

Vårnadsbidrag

- en tillbakagång i svensk familjepolitik

en rapport av Åsa Nelander

Förord

Den borgerliga regeringen har aviserat ett förslag om att ge kommunerna rätt att betala ut vårdnadsbidrag till familjer, där någon av föräldrarna är hemma med barn mellan ett och tre år. Något statligt ekonomiskt stöd till kommunerna för detta är inte planerat. Förslaget läggs samtidigt som man i Norge avskaffar det vårdnadsbidrag, som infördes 1998; de samlade negativa effekterna – inklusive kostnaderna – bedöms där som för höga.

Frågan om vårdnadsbidrag eller inte är en ideologisk fråga. Men den har ett antal konkreta, praktiska konsekvenser: för samhällsekonomin, för kvinnors möjligheter på arbetsmarknaden, för integrationspolitiken. Åsa Nelander har undersökt dessa konsekvenser och presenterar dem i föreliggande rapport.

Stockholm i november 2007

Göran Johnsson
Ordförande i Arbetarrörelsens Tankesmedja

Innehåll

Förord	2
Sammanfattning	4
Förslaget om vårdnadsbidrag	6
Effekter av vårdnadsbidraget	7
Vårdnadsbidraget en kvinnofälla	7
Försämringar av barnomsorgen	8
Vårdnadsbidraget ett hot mot födelsetalen?	9
Vad man kan lära av Norge och Finland	10
Samhällets kostnader för vårdnadsbidrag samt finansiering	11
Rättvisa mot dem som har barn på dagis	11
En alternativ familjepolitik	12

Sammanfattning

Förslag om vårdnadsbidrag

Regeringen har lagt ett förslag om att införa vårdnadsbidrag. Vårdnadsbidrag kommer att erbjudas föräldrar i Sverige fr o m 1 juli 2008 för barn som är mellan 1 och 3 år.

För att få fullt vårdnadsbidrag får föräldrarna inte utnyttja annan offentligt subventionerad barnomsorg. Vårdnadsbidraget får heller inte kombineras med andra bidrag.

Vårdnadsbidrag införs i de kommuner som är intresserade. Kommunerna får själva stå för kostnaderna.

Syftet med vårdnadsbidraget är enligt regeringen att öka valfriheten för föräldrarna genom att möjliggöra för föräldrarna att stanna hemma medan barnen är små.

Effekterna av vårdnadsbidraget

1) Vårdnadsbidraget är en kvinnofälla. Erfarenheterna från Norge och Finland visar att så mycket som 95 -96 % av dem som utnyttjar vårdnadsbidraget är kvinnor.

De som tar ut vårdnadsbidrag drabbas av dessa försämringar på arbetsmarknaden:

- 1) De går miste om pension för dessa år
- 2) De får inte lika stora löneökningar
- 3) De får mindre kompetensutveckling
- 4) Deras karriärmöjligheter minskar
- 5) Deras ställning på arbetsmarknaden försvagas

Risken är också stor att alla unga kvinnor i barnafödande åldrar, även de som ännu inte har barn, hamnar på efterkälken i arbetslivet, eftersom arbetsgivare kan befara att de kommer att vara borta från jobbet i tre år för varje barn.

Regeringen planerar att samtidigt införa en jämställdhetsbonus. Kvinnan kan vara ledig fem gånger så lång tid som mannen och ändå få ut jämställdhetsbonus.

2)Det finns risk att kostnaderna för vårdnadsbidraget leder till att barnomsorgen försämras. Kommunerna som ska betala vårdnadsbidraget måste dra in på andra kostnader med motsvarande belopp. Det mesta talar för att man kommer att finansiera vårdnadsbidraget inom budgeten för barnomsorg.

3)En försämrad barnomsorg riskerar i sin tur att leda till lägre födelsetal. Internationella jämförelser visar ett positivt starkt samband mellan barnomsorgens utbyggnad och barnafödandet. De högsta födelsetalen i den industrialiserade delen av världen finns i länder med en väl utbyggd barnomsorg och hög förvärvsfrekvens för unga kvinnor.

Vad vi kan lära av Norge och Finland

I Norge avskaffar man nu vårdnadsbidraget efter nio år. 96 procent av bidraget gick till kvinnor. Vårdnadsbidraget i Norge har främst utnyttjas av invandrarkvinnor och av deltidsarbetande arbetarkvinnor med låg lön.

Vårdnadsbidraget i Norge har haft flera negativa effekter. Bland annat har bidraget haft segregeringseffekter. Barn till invandrarkvinnor har missat möjligheten att lära sig norska tidigt. Vårdnadsbidraget har också lett till försämrad kvalitet i förskolan och stoppad utbyggnad av förskolan samt minskad jämställdhet.

Finland har ungefär samma erfarenheter av vårdnadsbidrag.

Rättvisa mot dem som har barn på dagis

Ibland framförs att de barnfamiljer som inte utnyttjar barnomsorgen bör få del av de pengar en barnomsorgsplats kostar.

Detta är fel eftersom föräldrarna med barn inom barnomsorgen själva betalar sin barnomsorgsplats genom den produktion och den skatteinbetalning de gör när båda arbetar.

Vårdnadsbidraget ses alltså som en form av "barnomsorgspeng", likställd med dagiskostnader

Kostnaderna för vårdnadsbidraget

Vårdnadsbidraget går *tvärsemot arbetslinjen*, genom att det uppmuntrar föräldrarna att vara hemma i två år extra utan att arbeta.

Kostnaderna för vårdnadsbidraget är så stora att regeringen valt att inte offentliggöra sina beräkningar, eller föreslå hur kommunerna ska finansiera utbetalningen till föräldrarna.

De verkligt stora kostnaderna för vårdnadsbidraget är kostnaderna för

produktionsbortfallet. Kostnaderna för produktionsbortfallet och utebliven skatteinbetalning drabbar såväl staten, kommunerna som landstingen.

Kostnaderna för själva bidraget drabbar enbart kommunerna. Förskolan har alltid varit en bra affär för samhället.

En alternativ familjepolitik

En alternativ familjepolitik bör bygga på föräldraförsäkringen, barnomsorgen och bostadsbidraget.

Inom dessa bör man:

- bygga ut och höja taket i föräldraförsäkringen, som ger bättre skydd för inkomstbortfall och är mer flexibel.
- bygga ut barnomsorgen så att behoven täcks.
- öka kvaliteten i barnomsorgen och skolbarnomsorgen.
- förbättra barnbidraget och bostadsbidraget.
- göra riktade satsningar till utsatta familjer.

Genom dessa åtgärder ökas barnfamiljernas valfrihet.

***"Säll är den som har som rättesnöre att man bör nog tänka efter före."
Tage Danielsson***

Förslaget om vårdnadsbidrag

Syftet med vårdnadsbidrag är enligt den borgerliga regeringen att öka föräldrarnas valfrihet och möjliggöra för föräldrarna att stanna hemma med barnen när de är små.

I den här rapporten kommer vårdnadsbidraget att granskas utifrån olika utgångspunkter. Viktiga erfarenheter kan hämtas från Norge och Finland, vilka har flera års erfarenheter av vårdnadsbidrag.

Vårdnadsbidraget kommer troligen att införas i Sverige fr o m 1 juli 2008. De belopp som nämnts är 3 000 kronor skattefritt eller 4 000 kronor med skatt

Vårdnadsbidrag kommer att erbjudas föräldrar till barn mellan ett och tre år.

För att få fullt vårdnadsbidrag får föräldrarna inte utnyttja annan offentligt subventionerad barnomsorg.

Vårdnadsbidraget får inte heller kombineras med andra bidrag, t ex socialbidrag eller föräldrapenning. Däremot behöver föräldrarna inte sluta arbeta men frågan är hur de då löser barnomsorgen.

Regeringen vill införa vårdnadsbidrag i de kommuner som är intresserade. Kommunerna får själva stå för kostnaderna.

En proposition kommer att läggas under år 2008. Förslaget ska sändas ut på remiss i november 2007 och då kommer förslaget att specificeras ytterligare.

Flera kommuner har redan nu infört vårdnadsbidrag (Nacka, Tyresö och Sollentuna). Flera andra borgerliga kommuner är intresserade.

”Ser du en ljusning kan det vara skenet som bedrar.”

Lennart Walinder

Effekter av vårdnadsbidraget

Vårdnadsbidraget en kvinnofälla

I Norge var praktiskt taget alla som utnyttjade vårdnadsbidraget kvinnor (96 procent). Tre fjärdedelar av dessa kvinnor kom från länder utanför Europa. Från Norge kommer avskräckande kommentarer om att vårdnadsbidraget bidragit till att cementera gamla strukturer.

Med vårdnadsbidrag hamnar kvinnorna vid spisen igen, vilket är en återgång till femtiotalets hemmafruideal.

Vårdnadsbidraget innebär en tillbakagång för en modern familjepolitik.

De kvinnor eller män som väljer vårdnadsbidrag, och avstår från förvärvsarbete i några extra år, får enligt f d jämställdhetsombudsmannen Claes Borgström (i artikel DN Debatt) följande försämringar i arbetslivet:

- De får inte lika stora löneökningar som de andra på jobbet
- De går miste om pension för dessa år
- De halkar efter i kompetensutveckling
- Deras karriärmöjligheter minskar.
- Deras ställning på arbetsmarknaden försämras (se erfarenheterna från Norge)
- De får mindre inflytande i arbetslivet

Den minskade pensionen kan delvis kompenseras med att mannen och kvinnan delar pensionspoängen lika. De andra punkterna är svårare att åtgärda.

Risken är också stor att alla unga kvinnor i barnafödande åldrar (även de som inte har barn) hamnar på efterkälken i arbetslivet då arbetsgivare kan befara att de kommer att vara borta från jobbet i tre år för varje

barn. Det förstärker effekten av dagens ojämna fördelning av uttaget av föräldraledigheten.

De riskerar att:

- 1) inte få jobb
- 2) inte få avancera och göra karriär
- 3) inte få kompetensutveckling
- 4) förlora sin fasta förankring på arbetsmarknaden

Också i många borgerliga tidningar ses vårdnadsbidraget som en jämställdhetskälla, t ex framhåller Tommy Jensen i Expressen Debatt följande: Vårdnadsbidraget som inte kvoterar riskerar att bli en kvinnofälla. Ett okvoterat vårdnadsbidrag skulle vara en katastrof!

Regeringen planerar att samtidigt med vårdnadsbidraget införa en jämställdhetsbonus. Jämställdhetsbonusen innebär att den förälder som tjänar minst får en skattereduktion på 3 000 kronor i månaden under tiden med föräldrapenning när hon/han som har lägst lön börjar jobba igen efter föräldraledigheten vid lika fördelning av föräldrapenningen. Därefter kan kvinnan vara ledig med vårdnadsbidrag i nästan två år till utan att det påverkar den lika fördelningen som är grund för jämställdhetsbonusen. Jämställdhetsbonusen påverkas alltså inte av fördelningen av vårdnadsbidraget.

En risk är också att man delar lika på det första året med föräldraförsäkring (och sparar fyra månader tills barnet blivit äldre), men sedan låter kvinnan stanna hemma i två år med vårdnadsbidrag. Det innebär att mannen stannar hemma i 6 månader och kvinnan i 6+24 månader dvs i

30 månader Kvinnan är då hemma fem gånger längre tid än mannen trots jämställdhetsbonus. Det beror på att jämställdhetsbonusens villkor inte innefattar tiden med vårdnadsbidrag.

Vårdnadsbidraget är orättvist genom att alla småbarnföräldrar inte kan utnyttja det. Det tydligaste exempel är alla de ensamstående med barn som inte kan utnyttja det men som ändå måste vara med och betala vårdnadsbidraget.

Försämringar av barnomsorgen

De norska erfarenheterna visar att barnomsorgen försämras när vårdnadsbidrag införs. I vissa kommuner har utbyggnaden av barnomsorgen helt upphört. Nu får Norge tampas med svårigheterna att återställa barnomsorgen. Antalet förskoleplatser drogs ner när vårdnadsbidraget infördes.

Pelle Pellby, kommunstyrelsens ordförande i Marks kommun är mycket tveksam till att införa vårdnadsbidrag. ”Så länge det inte skickas med mer pengar kommer det att innebära att den kommunala barnomsorgen kommer att försvinna. För mig är det uppenbart.”

Det skulle urholka möjligheten till övrig kommunal barnverksamhet så jag tror inte det är aktuellt i Boxholm. Det är

kommunen som måste betala, så det måste tas från någon annan i så fall. (Per-Arne Larsson (s) i Boxholm)

Många kommuner vill ha vårdnadsbidrag. Men när kostnaderna för det stiger och kommunen måste ta ett aktivt beslut om att skära ner i barnomsorgen. Då tror jag att kommunerna kommer att se annorlunda på det, säger Karin Pilsäter (fp).

Trycket på de kommunala utgifterna kommer enligt samstämmig bedömning att öka påtagligt inom det närmaste decenniet. Vårdnadsbidraget ökar ytterligare detta tryck. Det är på intet sätt givet att kommunerna - oavsett politisk vilja – kan klara detta samlade kostnadstryck genom skatteökningar. Det finns därför en klar risk att vårdnadsbidraget måste finansieras via neddragningar i barnomsorgsbudgeten alternativt höja taxor inom barnomsorgen. Alliansens attack mot barnomsorgen är i tre steg:

- 1) Vårdnadsbidrag som gör att kommunerna inte får råd att bygga ut förskolan.
- 2) Bidrag till hushållsnära tjänster som man även kan köpa barnpassning för.
- 3) Barnomsorgsavgift ger bidrag till att anlita vem som helst för att ta hand om barnen.

”Skaffa barn medan dina föräldrar fortfarande är tillräckligt unga för att ta hand om dem.”

Rita Rudner

Vårdnadsbidraget ett hot mot födelsetalen?

I länder med väl utbyggd offentlig förskola för barn under tre år och i länder med en hög förvärvsfrekvens för kvinnor i åldern 15-39 år är födelsetalen förhållandevis höga. Detta framgår i en jämförelse mellan olika EU-länder.

Många länder har en sjunkande fertilitet och detta väntas i längden få långtgående ekonomiska och samhällsekonomiska konsekvenser vad gäller ekonomisk utveckling, arbetskraft, pensioner, boende och äldreomsorg samt sjukvård.

För att uppnå en situation där befolkningen fullt ut kan nå full reproduktion krävs att det föds 2,1 barn per kvinna. I många länder i Europa har fruktsamheten legat långt under reproduktionsnivån. Forskningen visar att 1,5 barn per kvinna kan betraktas som en kritisk nivå.

Både en väl utbyggd barnomsorg och förvärvsfrekvensen hos unga kvinnor har ett positivt samband med höga födelsetal. Vårdnadsbidraget är ett stort hot mot barnomsorgen och därmed också mot

förvärvsfrekvensen för unga kvinnor och är därför ett hot mot födelsetalen.

Vårdnadsbidraget kan inte på samma sätt som förskolan och familjedaghemmen bidra till att kvinnors förvärvsfrekvens kan behållas på en hög nivå, tvärtom medför vårdnadsbidraget att förvärvsfrekvensen hos unga kvinnor minskar.

Vårdnadsbidraget kommer därför troligen medföra att födelsetalen sjunker i Sverige.

Befolkningsprognoserna pekar mot en alltmer åldrande befolkning i Europa.

De äldres (65 år och äldre) andel av befolkningen beräknas öka till en tredjedel i Europa till år 2050 i FNs befolkningsprognos.

Om det krympande inflödet av unga vuxna inte fylls på genom migration kommer andelen personer i arbetskraften att minska markant p g a de låga födelsetalen i Europa.

Idag försörjs varje person över 65 år av 5 personer i arbetskraften. Utan migration kommer denna siffra att sjunka till 2 personer år 2050. (Källa: Tidningen Välfärd nr 3/2007)

”Om man vägrar att se bakåt och inte vill se framåt så måste man se upp.”

Tage Danielsson

Vad man kan lära av Norge och Finland

Allra längst har vårdnadsbidraget prövats i Norge. För snart tio år sedan (1998) infördes vårdnadsbidrag (kontantstötta) i Norge. Det norska vårdnadsbidraget är på 3 300 norska kronor per månad (3 900 svenska kronor). Det ges för barn mellan 1 och 3 år. Man kan ha barnen tidvis i förskolan och endast få ut en del av bidraget. År 2006 utgick det för 53 000 barn.

Vårdnadsbidraget i Norge har främst utgått till invandrarkvinnor och deltidsarbetande arbetarkvinnor. 96 procent av dem som utnyttjade bidraget var kvinnor och trefjärdedelar av dem kom från länder utanför Europa.

Nu avskaffas detta bidrag framförallt av två anledningar:

- 1) Det är för dyrt.
- 2) Det motverkar integration av invandrare i det norska samhället.

Det finns stora regionala skillnader i utbetalning av vårdnadsbidraget. Det pekar mot att vårdnadsbidraget också blivit ett regionalpolitiskt instrument.

Under dessa nio år har det kostat 24 miljarder norska kronor, dvs 2,7 miljarder per år.

Vårdnadsbidraget blev ett dyrt experiment som försämrade livsvillkoren för många norska barn, främst barn till invandrade föräldrar. Sverige bör kunna dra nytta av de norska erfarenheterna.

Listan över negativa effekter är lång:

- De som tagit emot bidraget är främst lågavlönade kvinnor med svag ställning på arbetsmarknaden. De har fått sin position ytterligare försvagad.
- Vårdnadsbidraget förstärker skillnader i barns uppväxtförhållanden
- Reformen har haft segregerande effekter. Många barn till invandrade föräldrar har missat möjligheten att lära sig norska redan i förskolan
- Minskad jämställdhet
- Försämrade kvalitet i förskolan
- Minskad valfrihet i barnomsorgen och stoppad utbyggnaden av förskolan

Även Finland har erfarenhet av vårdnadsbidrag. Också för Finland har vårdnadsbidraget konserverat ett traditionellt könsrollsmönster. I Finland är de som tar ut vårdnadsbidraget unga kvinnor som ofta är lågutbildade och utan fast jobb. Efter vårdnadsbidraget får de ännu svårare att hitta ett jobb och riskerar att hamna i ett långvarigt bidragsberoende. (Källa: Elva forskare i DN Debatt).

OECD har i en rapport i sina barnomsorgsstudier varnat för effekterna av vårdnadsbidraget. Ett av OECD:s viktigaste argument mot vårdnadsbidraget är att det riskerar att förstärka skillnader i barns uppväxtvillkor. (Källa: Kommunalarbetaren)

”Men strunt är strunt och snus är snus, om ock i gyllene dosor, och rosor i ett sprucket krus är ändå alltid rosor.”

Gustaf Fröding

Samhällets kostnader för vårdnadsbidrag samt finansiering

Kostnaderna för vårdnadsbidraget är så höga att den borgerliga regeringen har valt att inte publicera dem eller föreslå hur kommunerna ska finansiera utbetalningen av ersättning till föräldrarna.

Regeringens mål är att fler ska arbeta mer, den s k ”arbetslinjen”. Vårdnadsbidrag har motsatt effekt.. Vid vårdnadsbidrag är en förälder hemma och arbetar inte på arbetsmarknaden under två år extra och betalar inte skatt för denna tid.

Vi kan räkna med att alla föräldrar till barn mellan 1 och 3 år som idag inte utnyttjar barnomsorgen (74 284 barn) kommer att ta ut vårdnadsbidrag för sina barn. Likaså kommer föräldrarna till de barn som är i barnomsorgen på deltid (dvs högst 30 timmar i veckan) (107 000 barn) att ta ut minst 25 % av vårdnadsbidraget. Den sammanlagda kostnaden för den utbetalda ersättningen av vårdnadsbidrag till dessa barn beräknas till 3,5 miljarder kronor/år.

Detta motsvarar 10 000 anställda inom barnomsorgen (Källa: Effekterna av vårdnadsbidraget). Det är inte rätt att alla barn i förskolan ska drabbas av att några väljer vårdnadsbidraget.

Den största kostnaden för vårdnadsbidrag är det produktionsbortfall och utebliven inbetalning av skatt som vårdnadsbidraget leder till.

Många forskare pekar också på risken att kvinnorna efter vårdnadsbidraget hamnar i ett långvarigt bidragsberoende.

”Det samlas inte damm på den som är ute i blåsväder.”
Magnus von Platen

Rättvisa mot dem som har barn på dagis

Ibland framförs att de barnfamiljer som inte utnyttjar barnomsorgen bör få del av de pengar en barnomsorgsplats kostar.

Detta är fel. Kostnaderna för barnomsorgsplatserna betalas av föräldrarna själva eftersom båda föräldrarna med barn i barnomsorgen betalar skatt och deltar i produktionen. Barnomsorgen har därför alltid varit en god affär för samhället.

Vid vårdnadsbidrag är en förälder hemma och arbetar inte på arbetsmarknaden. Den föräldern bidrar då inte till produktionen och till skatteinbetalningen.

Om det är ”rättvisa” man vill hävda mellan dem som har barnomsorgsplats och dem som inte har det, då kan vårdnadsbidraget bara betalas till familjer där båda föräldrarna förvärvsarbetar, men utan att använda sig av den samhälleliga barnomsorgen – dvs till föräldrar som gör samma insats i förvärvslivet som föräldrar med barn i förskolan.

Ett vårdnadsbidrag enligt den borgerliga regeringens modell är ett **bidrag** utan krav på någon motsvarande insats i produktionen.

En alternativ familjepolitik

En alternativ familjepolitik bygger på barnomsorg, föräldraförsäkring och barnbidrag.

Föräldraförsäkringen ger föräldrarna stor frihet att välja, då den kan:

- tas ut av både mamman och pappan med 80 % av lönen i ersättning
- tas ut som hela, halva, kvartslånga dagar, trekvartsdagar eller åttondedagar
- kombineras med arbete på deltid och med barnomsorg

Tar man ut föräldraförsäkringen som halva dagar räcker den till den dubbla tiden. Ersättningen blir ändå betydligt högre än vårdnadsbidraget. Idag är föräldraförsäkringen 16 månader och skulle man täcka upp tiden tills barnet är tre år med halva dagar behövs 18 månader. Riskerna på arbetsmarknaden om man är borta i flera år från arbete gäller förstås även när man utnyttjar föräldraförsäkringen, men här kan föräldrarna göra ett medvetet val och istället vara hemma kortare tid samt dela lika på föräldraledigheten.

En utbyggnad av föräldraförsäkring och förskolan ger flera fördelar.

Föräldraförsäkringen och förskolan:

- 1) är en mer flexibel lösning
- 2) ger föräldrarna en betydligt större valfrihet än vårdnadsbidrag
- 3) ger högre ersättning än vårdnadsbidrag
- 4) ger barnet bättre vård, omsorg och utveckling inom förskolan

Med kommunal, kooperativ eller privat barnomsorg ges föräldrarna möjlighet att

arbeta samtidigt som barnen får en god vård och utveckling. Detta är särskilt viktigt för de barn som vårdnadsbidraget sannolikt främst kommer att utgå till nämligen barnen till invandrade föräldrar (Se erfarenheterna från Norge och Finland).

Vi ser förskolan som en del av skolan och anser att barnen har rätt även till denna del liksom de har rätt att gå i skolan.

Barnbidraget utjämnar ekonomin mellan barnfamiljer och familjer utan barn.

Viktiga delar i en alternativ familjepolitik är att

1. bygga ut föräldraförsäkringen
2. bygga ut barnomsorgen så att behovet täcks
3. öka kvaliteten inom barnomsorgen och skolbarnomsorgen genom mer personal, mindre barngrupper och en förbättrad pedagogik
4. höja taket i föräldraförsäkringen så att fler föräldrar får 80 % av lönen (idag tjänar 1,4 miljoner löntagare mer än taket i föräldraförsäkringen)
5. sänka avgifterna i barnomsorgen och skolbarnomsorgen och på sikt göra dem avgiftsfri i likhet med skolan
6. driva en politik för att minska klyftorna i samhället
7. rikta satsningar på utsatta barn/familjer
8. höja underhållsbidraget
9. förbättra barnbidrag och bostadsbidrag

Detta ger föräldrarna möjlighet att välja det som man efterfrågar mest nämligen en bra barnomsorg och en bättre ekonomi. På så vis ökas valfriheten.

”Bättre tända ett ljus än att förbanna mörkret.” (Konfucius)